

Schrödingerova čárka

Klára Dvořáková, 13. 2. 2016, literarky.cz – Jazykář

Peníze,
...nebo život!
Živočichové mohou
být (bud') živí,
...NEBO mrtví!

Už jste někdy slyšeli o *Schrödingerově kočce*? Toto spojení se používá pro označení myšlenkového experimentu, který vymyslel rakouský fyzik Erwin Schrödinger.

Pokusím se tento experiment ve stručnosti a zjednodušeně popsat: Představte si neprůhlednou krabici, do níž na hodinu umístíme kočku a nádobu s jedovatým plynem. Tento plyn může, ale nemusí z nádoby uniknout, co do pravděpodobnosti jsou obě možnosti zcela vyrovnané – totéž platí i o šancích na přežití a usmrcení kočky. Jelikož do krabice nevidíme, nemůžeme s jistotou říci, že plyn unikl a kočka zemřela, stejně jako nemůžeme tvrdit, že plyn zůstal uzavřen v nádobě a kočka žije. Důležité je, že podle principů kvantové mechaniky můžeme uvažovat tak, že dokud je krabice zavřená, kočka je živá a mrtvá zároveň. Který z těchto stavů platí, se dozvíme až ve chvíli, kdy krabici otevřeme.

Ptáte se, co má tato teoretická úvaha společného s jazykem, jestli se tento text nedostal do Jazykáře omylem? Kdepak! Tento experiment je totiž základem jednoho jazykového vtipu, v němž se tematizuje psaní čárky před spojkou *nebo*: *Schrödingerova kočka je živá(,) nebo mrtvá. Před otevřením krabice se věta píše bez čárky před nebo, po otevření pak s čárkou.*

Je tomu opravdu tak? Může se tatáž věta psát jednou s čárkou a jednou bez čárky? Abychom na tuto otázku odpověděli, připomeňme si pravidla pro psaní čárky před spojkou *nebo*. V Akademické příručce českého jazyka se dočteme, že čárku před *nebo* nepíšeme, má-li **význam slučovací**. V takovém případě spojuje možnosti, které jsou libovolně zaměnitelné, případně mohou nastat obě zároveň: *Podějte nám zprávu písemně nebo telefonicky*. To je případ i Schrödingerovy kočky zavřené v krabici – podle výše uvedené teorie je v danou chvíli (*zároveň*) *živá i mrtvá*. Chceme-li tento význam naznačit, čárku před *nebo* nenapíšeme: *Schrödingerova kočka je živá nebo mrtvá*.

V Akademické příručce českého jazyka se dále uvádí, že čárku před *nebo* píšeme, je-li tato spojka užitá **ve významu vylučovacím**, jmenované varianty nejsou volně zaměnitelné: *Jste opravdu spokojeni, nebo se potýkáte s problémy? Peníze, nebo život!* Naše zkušenost se světem nám říká, že živočichové mohou být (*bud'*) *živí, nebo mrtví*, obě možnosti nemohou platit zároveň. Aplikujeme-li toto pravidlo na větu o Schrödingerově kočce, musíme uznat, že po otevření krabice může platit jen jedna z možností. Uvedenou větu tedy budeme psát s čárkou: *Schrödingerova kočka je živá, nebo mrtvá*. Stejnou logiku však můžeme použít i na kočku

zavřenou v krabici: Pokud nebudeme uvažovat v mezích kvantové mechaniky, ale uplatníme svou znalost světa, pak nelze vyloučit ani psaní věty s čárkou ve chvíli, kdy je kočka zavřená v krabici: *Schrödingerova kočka je živá, nebo mrtvá.*

Analyzovaná věta je zajímavým dokladem toho, jak se do pravopisu mohou promítat mimojazykové okolnosti. Podobně se ve westernech můžeme setkat se spojením typu *hledá se bandita Joe, živý nebo mrtvý.* V tomto případě nepíšeme před spojkou čárku, neboť není důležité, která z možností nastane, ať bude bandita předán úřadům živý, či po smrti. Rozdíl mezi smrtí a životem je tak v zásadě důležitý jen pro onoho banditu. A vlastně i pro Schrödingerovu kočku.

Dostupné z: <http://old.literarky.cz/jazyka/21500-schroedingerova-arka>